

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2023 / 1: 29-36.

Hayâlî Bey Dîvânı'nda Bir Beytin Mensubiyeti Üzerine Düşünceler*

Betül Sena ERDOĞRU**

Öz: Klasik Türk şiirinde nazirecilik geleneğinin yankıları yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Nazirecilik ile doğrudan bağlantılı olan tazmin etme de tıpkı nazire yazma gibi çokça tercih edilmiş bir olgudur. Belâgat kitaplarında tazmin etmenin şartı olarak tazmin edilen mısra ya da beytin kime ait olduğunun zikredilmesi oldukça mühimdir. Aksi takdirde intihal yani sirkat meydana gelmiş olacaktır. Fakat tazmin edilen beyit ya da mısra oldukça meşhur ise ait olduğu şahsın zikredilmesi zorunlu değildir. Bu çalışmada Hayâlî Bey Dîvânı Gazeliyyât bölümü Harfî'r-râ kısmında yer alan “bilmeczler” redifli 7.gazelin matla beyti incelenmiş olup çeşitli kaynaklardan hareketle bu beytin mensubiyeti üzerinde durulmuştur. Tezkiirelerden ve özellikle “Ravza-i Evliyâ”, “Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân” gibi vefeyatnâmelerden faydalanılarak bu beytin esasında Hayâlî Bey'e değil Bahrî Dede isimli tasavvuf ehline ait olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayâlî Bey, Bahrî Dede, Nazire, Tazmin, Sirkat, Vefeyatnâme

Reflections on the Belonging of a Couplet on the Hayâlî Bey's Dîvân

Abstract: The echoes of the nazire tradition in classical Turkish poetry have continued for centuries. Tazmin, which is directly related to tradition of nazire, is a highly preferred phenomenon, just like this tradition. According to rhetoric books, as a condition of tazmin it is very important to mention to whom belongs the verse or couplet that is taken by “tazmin”. Otherwise, plagiarism, i.e. sirkat, will occur. However, if the indemnified couplet or verse is quite famous, it is not obligatory to mention the person to whom it belongs. In this study, the opening (=matla) couplet of the 7th gbazal with the repeated rhyme (=redif) “bilmeczler” in the Harfî'r-râ section of the Gazeliyyât chapter in Hayâlî Bey's Dîvân has been examined and the affiliation of this couplet has been emphasized based on various sources. By making use of biographies and especially vefeyatnames such as “Ravza-i Evliyâ”, “Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân”, it has been tried to demonstrate that this couplet actually does not belong to Hayâlî Bey, but belongs to a Sufi master named Bahrî Dede.

Keywords: Hayâlî Bey, Bahrî Dede, Nazire, Tazmin, Sirkat, Vefeyatnâme

*16-17 Mayıs 2022 tarihinde Ordu Üniversitesi'nde düzenlenen III. Genç Türkologlar Çalıştay'ında sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yüksek Lisans öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye). E-posta: betul.sena.erdogru@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0002-7719-8815.

Giriş

Klasik Türk şiirinin temelinde var olan nazirecilik geleneği çerçevesinde pek çok isim usta bir şairin şiirini örnek alıp ona çeşitli duygu ve düşüncelerini yansıttıkları nazireler söylemişlerdir. Nazire kelime anlamı olarak “*Örnek, karşılık*” (Devellioğlu 1996: 813); “*Bir şeye benzemek üzere yapılan şey, örnek, misl, karşılık*” (Şemseddin Sami 1317: 1464); “*Başka nesneye müşâbih ve mümâsil olan nesne*” (Hüseyin Remzî 1304: 2/486); “*Bir davranış, söz vb.ne karşılık olarak yapılan davranış, söz*” (Tuğlacı 1972:5/ 2100) manalarına gelmektedir. Çeşitli belagat kitapları ve edebiyat lügatlerinde nazirenin terim anlamı olarak şu şekilde açıklanmaktadır: “*Bir şairin manzum bir eserine (alekser) diğer bir şair tarafından aynı vezn ve kafiyede olmak üzere yazılan benzer şiirdir. Bunu yapmaya ‘tanzir’ denilir. İran şairleri nazireye cevâb da derler*” (Tahiru’l-Mevlevî 1994: 114). Bu açıklamalardan hareketle nazirenin genel itibarıyla bir beğeni ifadesi olduğu söyleyebilir. Bu görüşler; bir şiirin nazire olabilmesi için farklı fikirlerin varlığını gösterirken şiirlerin birbirine benzerliği noktasında birleşmektedirler. Bu da nazirenin, bir şairin şiirine benzer bir şiir meydana getirme olduğunu göstermektedir. Nazire kavramının yerine zaman zaman farklı kavramlar tercih edilip kullanılmıştır. Nitekim bu noktada Ağâh Sırrı Levend nazire için cevap denildiğini de ifade etmektedir (Levend 2014: 71). M. Fatih Köksal “*cevâb kelimesinin nazire ile eşdeğer olup olmadığının tartışmaya açık bir mesele olduğunu*” ifade etmiştir (Köksal 2018: 19). Bunun da mesnevilere yazılan nazirelerin genellikle “*cevâb*” olarak adlandırılmasına bağlar. Çoğulu “*nezâir*” olup söyleyene de “*nazîre-gûy*” denmektedir. Klasik Türk şiirinde birçok nazım şeklinde nazire yazıldığı bilinmekle birlikte nazire yazma geleneğinin temelinde özellikle gazel nazım şekli yer almıştır. Bunda gazel nazım biçiminin hem şairler tarafından çokça kullanılmış hem de Klasik Türk şiir estetiğinin ortaya konulmasında önemli bir kullanıma sahip olması etkili olmuştur.

Nazire ile bağlantısı olan nazım türleri ve şekilleri arasında olup çalışmamızın temelinde yer alan “*tazmin*” M. Fatih Köksal’ın *Sana Benzer Güzel Olmaz: Dîvân Şiirinde Nazire* adlı çalışmasında “*Nazire Benzeri Şiirler*” başlığı altında ele alınmıştır. Bu noktada “*tazmin*” özellikle amaç bakımından nazire ile doğru orantıdadır. Nitekim şairler özellikle beğenilerini ifade etmek adına bu yola başvurmuşlardır. “*Zımn*” kökünden türeyen tazminin terim anlamına bakıldığında “*Başkasına ait olan bir mısra veya beyti isim tasrih ederek veya etmeyerek intihal ve tevarüd olmaksızın kendi şiirine alma sanatı*” olarak açıklanmıştır (Devellioğlu 1996: 1044). Cevdet Paşa da tazmin ile ilgili “*Bir şâ’ir kendü şî’rine âharın şî’rinden bir şey tazammun ettirmekdir. Şu şartla ki gayrın şî’ri olduğuna tenbîh oluna. Meger ki beyn’el-üdebâ ma rûf bir şî’r ise tenbîhe hâcet kalmaz*” görüşündedir (Ahmed Cevdet Paşa 1310: 164). Bu iki tespit beyti tazmin edilen ismin zikir edilmesi tazmin olunan şiire hüviyetinin belirlediğini göstermektedir. Cevdet Paşa’ya göre eğer şairin ismi şiirde söylenmiyorsa bu şiirin halk arasında meşhur olduğunu göstermektedir. Tahiru’l-Mevlevî ise “*Başka bir şairin bir mısraını yahut bir beytini söz arasında irad etmektedir. (...) misallerden anlaşılmalıdır ki tazmin edilen mısra yahut beytin kailine işaret etmek şartdır*” (Tahiru’l-Mevlevî 1994: 151) şeklinde tazmini açıklamış ve tazmin edilen mısra yahut beytin sahibinin açıklanmasının şart olduğunu ifade etmiştir. Taftazânî de *el-Mutavvel* adlı eserinin son bölümünde tazminin sirkatten

farkını vurgular: “*Tazmin bir başkasının şiirinden, eğer meşhur değilse başkasına ait olduğu işaret edilerek, bir beyit veya bir beyitten fazlası; mısra ya da bir mısradan az olsun bir şey almaktır. Tazmin, şiirin başkasına ait olmasını söylemekle ‘ahz’ ve ‘sirkat’ten ayrılır*” (Taftazânî 1310: 472). Bütün bu açıklamalar, tazmin etmenin şartlarından birinin alınan beytin yahut mısranın kime ait olduğunun zikredilmesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte eğer şiir çok meşhursa zikredilmeyebilir şeklinde görüşlerin olduğu da âşikârdır. Tazmin edilen şiir meşhur değilse ve tazmin eden şair esas sahibini zikretmemişse orada “sirkat-i şi’r” söz konusu olur. Edebiyat Lügati’nde intihâl: “*Edebiyatda başka bir şairin sözünü benimsemek demektir ki müteşâirlerin (şair geçinenlerin) tutuldukları bir hastalıktır. Böylelerine düzd-i sühan yani söz hırsız, yaptıklarına da sirkat-i şi’r, yani şiir çalmak derler*” (Tahiru’l-Mevlevî 1994: 67-68) şeklinde açıklanmıştır. Tehânevî de bunu destekleyerek sirkat maddesinde: “*Ve şairlere göre sirkat ‘ahz’ diye de isimlendirilir. Ahz ise bir şairin, başkasının şiirini veya kullandığı mazmunu kendine nispet etmesidir*” görüşündedir (Tehânevî 1997: 947). Gelenekte hiç hoş karşılanmayan bu durum şiirlere de zaman zaman konu olmuş ve hakiki şairin bunu asla yapmayacağı daima dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra manaların farklı bir üslup içerisinde ele alınmasının sirkat yahut intihal olup olmadığı konusunda ihtilaf söz konusudur. Aynı fikri ya da duyguyu daha hoş bir eda ile dile getiren şiirin bir öncekinden daha iyi olması onu sirkat olarak nitelenmekten kurtarır. Bu noktada tazmin edilen beytin/mısranın şairinin adının zikredildiği ve zikredilmediği tazmin örneklerini incelemek yerinde olacaktır. Nef’î Divânı’nda “*Kasîde Der Tarif-i Kandilli Pâdişâh-ı Kışveristân Hazret-i Sultân Murad Hân*” başlığıyla yer alan 46. kasidenin 15. ve 16. beyitlerine bakılacak olursa:

*“Bu mahalde acep evsâfına çesbân görünür
Nola bu beytini Bâkî’nin edersen tazmin*

Def-i Yecûc-ı gama eşîğidir sedd-i sedîd

Men-i ceys-i eleme dergehidir hısn-ı hasîn” (Akkuş 2018: 169)

Nef’î’nin Bâkî’nin bir beyitini tazmin ettiği ve Bâkî’nin adını zikrettiği görülmektedir. Belâgât-ı Osmâniyye’nin tazmin maddesinde “*İşte meydân-ı hüner gitmeyelim Şîrâza*” örnek olarak yer almakta olup Sürûrî ve Fehîm’in bu mısrayı tazmin ettiği dile getirilmiştir:

*“Rûmda ana Sürûrî gelemiz mi karşı
İşte meydân-ı hüner gitmeyelim Şîrâza*

Fehîm dahi

*Haleb anda ise bunda bulunur endâze
İşte meydân-ı hüner gitmeyelim Şîrâza*

diye tazmîn eylemiştir.” (Ahmed Cevdet Paşa 1310: 164-165)

Görüldüğü üzere şairlerin tazmin edecekleri beytin sahibinin adını muhakkak zikretmesi gerekmektedir. Ancak tazmin edilen beyit döneminde oldukça meşhur ise o zaman şairin mahlasının zikredilmemesi uygun görülmektedir. Örneklerde görüldüğü üzere Sürûrî ve Fehîm’in tazminlerinde herhangi bir isim zikredilmemiştir. Bu da tazmin edilen beytin kendi döneminde oldukça meşhur olduğunu göstermektedir. Bu husus bir “sirkat” olmaktan uzaktır.

Açıklanmasında fayda gördüğümüz bu hususlardan sonra çalışmamızın temel amacı *Hayâlî Bey Dîvânı*'nda yer alan bir matla beytin başka bir isme ait olduğunu ifade eden kaynakları ve bunlara göre Hayâlî Bey'in mevzu olan beyti tazmin ettiği hakkındaki görüşleri ortaya koymaktır. *Hayâlî Bey Dîvânı*'nın *Gazeliyyât* bölümü *Harfî 'r-râ* kısmında yer alan 7.gazel aşağıda yer almaktadır:

*“Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler
O mâhiler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler*

*Hârâbat ehline duzâh 'azabın anma ey zahid
Ki bunlar ibn-i vakt oldu gam-ı ferdâyı bilmezler*

*Şafak-gûn kan içinde dagını seyr etse 'âşıklar
Güneşde zerre görmezler felekde ayı bilmezler*

*Hamîde kadlerine rişte-i eşki takub bunlar
Atarlar tîr-i maksûdu nedendür yâyi bilmezler*

*Hayâlî fakr şalına çekenler cism-i 'uryânı
Anunla fahr ederler atlas u dibâyı bilmezler”* (Hayâlî Bey, 1945:

125-126)

Hayâlî Bey'in hayat görüşünü yansıtan bir gazel olmasının yanı sıra oldukça sevilmiş ve her mecliste okunmuş olması da ona ayrı bir önem kazandırmıştır. Bu gazelin matla yani ilk beyiti hakkında çeşitli kaynaklarda yer alan bilgiler dikkat çekmektedir. Dikkat çeken bu bilgiler bizi Hayâlî Bey ile aynı asırda yaşayan Şeyh Bahrî Dede/Baba'ya ulaştırdı. Burada önce Bahrî Baba hakkında bilgi vermeyi uygun buluyoruz. Doğum yeri ve tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte doğum yeri Nev'izâde'ye göre (Donuk 2017: 1/659) Edirne; Nâil Tuman (Tuman 2001: 90), Baldırzâde (Baldırzâde Selîsî 2000: 129), İsmail Belîğ (İsmail Belîğ 1287: 454) ve Mehmed Şemseddin'e göre ise (Mehmed Şemseddin 1997: 291) Bursa'dır. Kaynaklarda 1566 yılında öldüğü kaydedilmektedir. Kimi kaynaklara göre Melâmî, kimilerinde de Nakşibendi tarikatına bağlı olduğunu ifade edilmektedir. Kaynaklarda kendisine dair anlatılan menkıbelerden birisinde “... âbid ü zâhid cemâ'ate müdâvim ise de sakalı tıraşlı olduğundan hakkında çok sözler söylenür imiş.” (Baldırzâde Selîsî 2000: 130; Belîğ 1287: 453; Mehmed Şemseddin 1997:291) ibaresi ve menkıbenin tamamı onun Melâmî olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yâdigâr-ı Şemsî'de (Mehmed Şemseddin 1997: 291) aktarıldığı üzere mutasavvîfâne şiirleri vardır. Bununla birlikte henüz tespit edilmiş bir eseri yoktur. Yapılan inceleme sonucunda tezkirelerde söz konusu bilgilerle eşleşen Bahrî Dede/Baba isimli bir şaire de rastlamadık. Taranan tezkirelerin birkaçında yer alan Bahrî isimli şairler ise bahsi geçen zatın hayatıyla ilişkili olmayan başka şairlerdir. Bilinmektedir ki tasavvuf ehli şiiri aşkın bir terennümü olarak görmüş ve zaman zaman bu yolla gönüllerini açmışlardır. Zannımızca şiiri bir amaç olarak görmeyip sanat gayesinden uzak olduğundan bir dîvân tertip etmemiş; zaman zaman şiirler kaleme almıştır. Bahrî Dede

hakkında en geniş bilgiye ulaştığımız temel kaynaklar vefeyatnâmelerdir. Kendisi hakkında bilgi veren en eski kaynak Nev'izâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti 'ş-Şakâik* adlı eseridir. Bu eserde Bahrî Dede hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“*Mahmiyye-i Edrine'de karîn-i neşy ü nemâ ve habab-âsâ tâc-ı Edhemî ile cilve-nümâ olup Kogacı Dede Zâviyesi'nde seccâde-nişîn, ba'dehu mahrûse-i Burûsa'da vâki' Murâdiyye Tekyesi'nde tekye-zen-i 'izz ü temkîn olmuş idi. El-hâletü hâzihi idmân-ı kemâl-i 'uzlet ü tebettül ve saym-ı visâl-i kanâ'at u tevekkül üzere sübha-şümâr-ı eyyâm ü leyâl ve güzârende-i ahvâl-i ferhunde-me'âl olup tîr-i du'âsı pûlâd-güzâr ve enfâs-ı müstetâbesi celilü'l-âhâr iken tokuz yüz yetmiş dört senesi evâsıtında gavta-hor-ı bahr-ı rahmet ve mihmân-ı mükerrerem-i dergâh-ı 'izzet olmuş idi. Burûsa'da zâviyesi sâhasında medfûn ve ziyâretgâh-ı ehl-i derûndur. 'Azîz-i mezbûr kerâmât-ı celîle ile meşhûr, bahrî-i deryâ-yı kerâmât, âteş-efrûz-ı riyâzât u mücâhedât, dâ'ire-i Melâmiyye'de kutb-ı sâbit-kadem, melek-hisâl ü firişte-hilâl âdem idi...*” (Donuk 2017: 1/660)

Nev'izâde'nin eserinde zat hakkında Melâmî oluşundan ve Edirne'de doğduğundan bahsedilmekle birlikte Kanuni'nin Zigetvar seferine dair anekdot dışında bir bilgi yoktur. Herhangi bir şiirinden yahut şiir kaleme aldığından bahsedilmemektedir. Diğer kaynaklara baktığımızda vefeyatnâmeler arasında karşımıza çıkan en temel kaynaklar telif tarihleri ile şu şekildedir:

- *Ravza-i Evliyâ* - Baldırzâde Selîsî Mehmed (1059/1649)
- *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* - İsmail Belîğ (1135/1723)
- *Zübdetü'l Vekâyî Der Belde-i Vekâ'i-yi Bursa* - Mehmed Raşid b. Osman Nüzhet (1229/1814)
- *Yâdigâr-ı Şemsî* - Mehmed Şemseddin (1331/1913)

Bu kaynakların dışında *Tuhfe-i Nâilî*'de (Tuman 2001: 235) kendisi hakkında bilgi yer almaktadır. Bu kaynaklarda Bahrî Dede ile ilgili kısımları incelendiğinde Nev'izâde'nin eserinden sonra gelen tüm eserlerde *Hayâlî Bey Dîvânı*'nda yer alan söz konusu “bilmezler” redifli gazelin matla beyti yer almaktadır. Hatta bu beyitin Hayâlî Bey'in Bursa ziyaretinde Bahrî Dede'den talep etmesi üzerine söylendiği ardından da bu beytin üzerine beş beyit ekleyerek bir gazele dönüştürdüğü ifade edilmiştir. Nev'izâde'de yer almayan bu husus ona tarihsel olarak en yakın eser olan *Ravza-i Evliyâ*'da şu şekilde geçmektedir:

“...*Menkûldur ki şâ'ir-i sâhir Hayâlî Çelebi merhûmî ziyâret eyledikde kelimât-ı dürer-bârlarından bir beyt recâ eyledikde anlar dahı beyt:*

Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler

Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler

beytini mezbûra îsâr idüp ol dahı dört beyt zamm idüp penç beyt bir gazel-i âbdâr itmîş” (Baldırzâde Selîsî 2000: 131)

İsmail Belîğ de Bahrî Dede hakkında çeşitli biyografik bilgilerden sonra, Hayâlî Bey ile görüşmesi ve beyit mevzusu ile ilgili şu açıklamayı yapar:

“...Azîz-i sâlif’ül-beyânî garik-i lücce-i külzüm-i ‘irfân **hem’asrı olan şâ’ir-i sâhir** Hayâlî Çelebî ziyârete gelüp kelimât-ı dürer-bârlarından nev-güfte ricâ eder ol dahu beyt

Cihân-ârâ cihân içredür arayı bilmezler

Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler

beytini gûyâ olup (Hayâlî)ye ihdâ ederler mezbûr dahu matla-ı mezbûru penç beyit bir gazel-i âbdâr edüp tesdîs etmişlerdür.” (İsmâil Belig 1287: 454)

Zübdetü’l Vekâyî Der Belde-i Vekâ’î-yi Bursa’da Gûldeste’de yer alan bilgiler ufak değişiklikler¹ dışında aynen tekrarlanmıştır. Yâdigâr-ı Şemsî’de de bazı bilgiler tekrarlanarak kendisinin mutasavvifâne şiirler yazdığından da bahsedilmektedir:

“...Azîz-i mûmâ ileyhi ba’zıları tarîk-i Nakş-bendiyyeden ve ba’zıları ricâl-i Melâmîyyedendir, dimişler **tabî’at-i şî’riyyesi mutasavvifâne manzûmeleri vardır.**” (Mehmed Şemseddin 1997: 291)

“...Mu’âsırlarından **şâ’ir-i meşhûr** Hayâlî Çelebi bir gün ziyâretine gider ve kelimât-ı âlilerinden yeni bir şî’r ister, ‘azîz-i mûmâ ileyh de:

Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler

Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler

Beytini söylemekle şâ’ir-i mezbûr bu beyte dört beyit daha ‘ilâve iderek bir gazel vücûda getürmüşdür.” (Mehmed Şemseddin 1997: 292)

Tuhfe-i Nâilî’de ise Gûldeste’den alıntılıyarak yer verir:

“Şeyh Bahrî Dede, Bursalı, vefatı H.974/M.1566. Bursa’da Murâdiye Tekyesi civarında medfundur.

Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler

Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler

Gûldeste, 453.” (Tuman 2001: 90)

Bu bilgilere göre *Hayâlî Bey Dîvânı* Gazeliyyât bölümü Harfû’r-râ kısmında yer alan 7. gazelin ilk beytinin esasında Bahrî Dede’ye ait olduğu ve bu beytini heması olan Hayâlî Bey’e armağan ettiği, onun da bu beyti tazmin ederek bir gazel yazdığı düşünülmektedir. Hayâlî gibi kudretli bir şairin sirkate ihtiyacı olmadığından Bahrî Dede’ye olan yakınlığı dolayısıyla bir beyit talep etmiştir. Fakat Hayâlî Bey Dîvânı’nda yer alan bu gazelde matla beytinin Bahrî Dede’ye ait olduğuna dair hiçbir karine yoktur. Tazmin etme geleneğinde en önemli şartlardan birinin tazmin edilen şiirin sahibinin adının zikredilmesidir. Tazmin edilen beyit döneminde meşhur ise sahibinin adının zikredilme zarurietiyi yoktur. Hayâlî Bey’in Bahrî Baba’nın ismini zikretmemesi, bu beytin o dönemde çok meşhur olduğunu düşündürmektedir. Bahrî Dede’nin henüz tespit edilebilmiş bir dîvânı olmamakla birlikte şiir ile iştiğâl ettiği “*tabî’at-ı şî’riyyesi olub mutasavvifâne manzûmeleri vardır*” (Mehmed Şemseddin 1997: 291) ifadesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Hayâlî Bey’in Melâmîlik ile olan bağı bilinen bir husus iken Bahrî Dede’nin de aynı şekilde Melâmî oluşuna dair görüşler ve iki şahsın yaşadığı devrin uygunluğu bu gazelin tazmin olduğunu düşündürmüştür.

¹ Gûldeste’de “Hayâlî Çelebi” olarak geçerken Mehmed Raşid’in eserinde sadece “Hayâlî” olarak geçmektedir.

Bu tespitlere ulaşmamızı sağlayan ve çalışmamızın temelinde yer alan kaynaklarda geçen bazı hususlar çeşitli soruların oluşmasına sebep olmuştur. Öncelikle Bahrî Dede'ye dair en eski bilgi Nev'izâde Atâyî'nin 1634 yılında yazmış olduğu *Hadâiku'l-hakâik fi tekmeleti's-Şekâik* adlı eseridir. Burada mevzu ettiğimiz beyitle ilgili herhangi bir malumat yokken kendisinden on beş yıl sonra kaleme alınmış olan *Ravza-i Evliyâ*'da yer almaktadır. Baldırzâde'nin olayı anlatırken kullandığı "...menkuldür" ifadesi bu bilgiyi kendisinden evvel bir yerde okuduğu ya da işittiği hususunu düşündürmüştür. Baldırzâde'nin eserinden evvel yazılmış olan vefeyatnâmelere baktığımızda Mehmed b. Sâdi'nin *Menâkıb-ı Zeyniyye* (1040/1630'dan önce) adlı eseri özellikle Zeyniyye Dergahı postnişinlerini ihtivâ ettiğinden içerisinde Bahrî Dede hakkında bilgi yoktur. Bu eserin ardından yazılan ve telif tarihi olarak *Ravza-i Evliyâ*'dan önce olup Sehmî Mehmed tarafından kaleme alındığı rivayet edilen vefeyatnâme ise henüz tespit edilmemiştir. Bu taramalar sonucunda Baldırzâde'nin "...menkuldür" tabirinin kaynağı hakkında görüşümüz Baldırzâde bu beyti ve Bahrî Dede ile Hayâlî Bey arasındaki ilişkiyi ya Sehmî Mehmed'in eserinden okuyup oradan aldı ya da halk arasında bilindiğinden bu ifadeyi kullanmıştır. Bununla ilgili yeterli belgeler olmadığından kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. *Ravza-i Evliyâ*'dan sonra gelen *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân, Zübdetü'l Vekâyî Der Belde-i Vekâ'i-yi Bursa, Yâdigâr-ı Şemsî ve Tuhfe-i Nâilî*'de verilen bilgiler birbirini tamamlar nitelikte olup oldukça benzerdir. Bu noktada Bahrî Dede ile ilgili kayıtların yer aldığı telif tarihi en erken olan Nev'izâde Atâyî'nin eseri ve *Ravza-i Evliyâ* diğer eserlere kaynaklık etmiş durumdadır. Her ne kadar Bahrî Dede'nin henüz tespit edilebilmiş bir eseri olmasa da kendisinin şiirle olan bağı ve bu beyit ile ilgili mensubiyetini ele aldığımız kaynaklara göre oldukça açıktır. Nazirecilik geleneği çerçevesinde bu tarz durumların yaşandığı bilinmekle birlikte şunu ifade etmek isteriz ki elde ettiğimiz ve incelediğimiz kaynaklara göre

"Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler

Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler" (Hayâlî Bey 1945:

125)

beyti Bahrî Dede'ye ait olup Hayâlî Bey'in Bursa ziyareti sırasında kendisinden rica etmesi üzerine söylenmiştir. Hayâlî Bey de bu beyti tazmin ederek bir gazel meydana getirmiştir.

Sonuç

Klasik Türk şiirinde nazirecilik geleneği oldukça önemli bir yere sahiptir. Nazire bir şairin şiirini başka bir şairin şekil ve muhteva yönünden örnek almak suretiyle yeni bir şiir meydana getirmesidir. Nazire ile bağlantılı bir kavram olarak "tazmin" ise başkasına ait olan bir beyit ya da mısrayı bir şiirde kullanmaktır. Genellikle gazelerde kullanılan bu beyitlerin sahibinin muhakkak anılması gerekmektedir. Aksi takdirde sirkat meydana gelmiş olur. Fakat bu noktada kaynakların ortaya koyduğu gibi tazmin edilen mısra ya da beyit zamanında oldukça meşhur ise hakiki sahibi anılmak zorunda değildir. *Hayâlî Bey Dîvânı* Gazeliyyât bölümü Harfû'r-râ kısmında yer alan 7.gazelin matla beyti olan: "Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler / Şu mâhîler ki deryâ içredür deryâyı bilmezler" (Hayâlî Bey 1945: 125) elde ettiğimiz verilere göre Hayâlî Bey ile aynı dönemde yaşamış olan Bahrî Dede'ye aittir. Hayâlî Bey bu beyti yazmış olduğu gazelin matla beyti olarak kullanmıştır. Bu zatın adının zikredilmemesi o

dönemde bu beyti ile meşhur olduğunu göstermektedir. Bahrî Dede ve Hayâlî Bey'in ölüm tarihlerinin uyuşması, ikisinin de Melâmî yönelimlerine dair bilgilerin varlığı ve Bahrî Dede'nin tespit edilmiş bir eseri olmasa da şiirle iştiğal ettiği, tasavvufî manzûmelerinin olması çalışmamızda ortaya koymaya gayret ettiğimiz fikri güçlendiren unsurlardır.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. (1310). *Belâğât-ı Osmâniyye*. İstanbul: Nişan Berberiyân Matbaası.
- Akkuş, M. (2018). *Nef'i Dîvânı*. Erişim Adresi: https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741_nefi-divani.pdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 10.03.23). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed. (2000). *Ravza-i Evliyâ* (Haz. Murat Yurtsever, Mefail Hızlı). Bursa: Arasta Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, S. (2017). *Nev'izâde Atâyî, Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Hayâlî Bey. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. (Haz. Ali Nihat Tarlan) İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Hüseyin Remzî. (1304). *İlâveli Müntehabât-ı Lugat-ı Osmaniyye*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye.
- İsmail Belîğ. (1287). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân*. Hüdavendigâr Matbaası.
- Kara, M., Atlansoy, K. (1997). *Mehmed Şemseddin, Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî I-II*. Bursa: Uludağ Yayınları.
- Köksal, M. F. (2018). *Sana Benzer Güzel Olmaz: Dîvân Şiirinde Nazîre*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Levend, A. S. (2014). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mehmed Raşid b. Osman Nüzhet. (1814). *Zübdetü'l Vekâyî Der Belde-i Vekâ'i-yi Bursa*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Tarih/89; vr.124b.
- Şemseddin Samî. (1317). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Taftazânî. (1310). *el-Mutavvel*. İstanbul: Muharrem Efendi Matbaası (Der-saadet).
- Tahiru'l-Mevlevî. (1994). *Edebiyat Lügati* (Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tehânevî, M. (1997). *Keşşâfu Istulâhâti'l-Fünûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Tuğlacı, P. (1972). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Pars Yayınları.
- Tuman, N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî: Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri* (Haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro.